

AȘEZAREA DE EPOCĂ ROMANĂ DE LA BERVENI – HOLMOȘ. INFLUENȚE ROMANE ÎN *BARBARICUM*–UL DIN VECINĂTATEA NORD–VESTICĂ A PROVINCIEI DACIA

Robert Gindele

Die römerzeitliche Siedlung von Berveni–Holmoș. Die römischen Einflüsse in dem *Barbaricum* aus der Nachbarschaft von Nordwesten der Provinz Dacia

Die Fundstelle „Holmoș“ befindet sich 4 km vom Dorf Berveni, im rumänisch–ungarischen Grenzgebiet, 150 m von der Grenze entfernt. Der Fundplatz liegt am Ufer des im 17. – 19. Jh. entwässerten Ecedea–Moors und eines namenlosen Baches, der in das ehemalige Moor einfließt. Archäologische Ausgrabungen wurden in den Jahren 2001 und 2003 durchgeführt. Es wurden mehrere Kontrollschnitte auf einer Gesamtoberfläche von 280m² eingelegt. Im Rahmen dieser Ausgrabungen wurden ausschließlich Funde und Befunde des 2. – 4. Jhs. entdeckt.

Während der Ausgrabungen wurden vier oberirdische Bauten mit massiven Wandgräben entdeckt. Die Größen dieser als Wohnbauten identifizierten Komplexe fallen mit einer Breite von 6–7 m besonders auf.

Im Laufe der Ausgrabungen wurde festgestellt, dass die vier Wohnkomplexe weitere drei Befunde überlagern. Darauf lassen sich folgende drei Entwicklungsphasen der Siedlung unterscheiden. Für die erste Phase sind Öfen mit Arbeitsgruben charakteristisch, die bislang in den kaiserzeitlichen Siedlungen des Nordwestens Rumäniens unbekannt waren. Diese Befundtypen betrachten wir als ein fremdes Element in dieser Region. Die dabei entdeckten Tongefäßfragmente wurden zum größten Teil handgeformt. Die wenigen Drehscheibenkeramikfragmente sind grau gebrannt aus einem fein gemahlenem Ton mit glatter Oberfläche.

In der zweiten Phase wurden darüber die Wohnbauten errichtet. Während der Ausgrabung wurden Wandgräbchen entdeckt, die 90–105 cm lang und bis 80 cm von der aktuellen Lafoberfläche tief sind. Der Abstand zwischen zwei solchen Gräbchen ist 6–7m. Die festgestellten Wandgräbchen lassen drei parallele Wohnbauten vermuten. Diese befinden sich 5, beziehungsweise 8 m voneinander entfernt. In unteren Teil der Wandgräbchen wurden kleine Gruben und Spuren von Bretter beobachtet werden. Diese Gebäudebauart ist für das Nordwesten Rumäniens fremd. Diese Befunde gehören zu der zweiten Siedlungsphase, für die ein größerer Anteil der Drehscheibenkeramik bzw. Keramik mit rauer Oberfläche zum Vorschein gekommen ist.

Die dritte Siedlungsphase wird von einem weiteren Wohnbau markiert, dessen Wände eine andere Fluchtrichtung annehmen als diejenige der zweiten Phase. In dieser Wohnung wurde einen rundförmigen Herd entdeckt. Das Fundspektrum dieser Phase ist mit dem aus der zweiten Phase sehr ähnlich. Von besonderem Interesse ist der birnenförmiges auf der Töpferscheibe hergestelltes Tongefäß mit eingeglätteter Verzierungen auf der Schulter. In der Nähe des Feuerherdes lag außerdem ein Bronzegefäß mit einem Eisenhenkel. In einem Wandgräbchen dieses Befundes wurde eine Bronzefibel mit umgeschlagenem Fuß entdeckt. Sehr viele Keramikbruchstücke wurden in den oberen Siedlungsschichten gefunden. Besonders auffallen graue, auf der Töpferscheibe gefertigte Keramik mit gestempelter Verzierungen und ein Krug mit eingeglätteter Gittermustern auf der Schulter.

Cuvinte cheie: Dacia, *Barbaricum*, epoca romană, așezare, ceramică.

Stichwörter: Dacia, *Barbaricum*, Römerzeit, Siedlung, Keramik

Punctul de hotar "Holmoș" este situat la 4 km nord de comuna Berveni, în zona de frontieră româno-maghiară, la 150 m de fâșia de graniță. Situl arheologic se întinde pe malul fostei mlaștini Ecedea, drenată în secolele XVII–XIX, pe malurile unui pârâu care se vărsa în mlaștină. Este compus din trei obiective: 1. Așezare (tell) din epoca bronzului – Cultura Otomani, 2. așezare hallstattiană (Holmoș I), 3. așezare din epoca romană (Holmoș II). Așezarea din epoca romană se situează pe o limbă de pământ largă de cca. 50 de m, lungă de cca. 300 de m și despărțită de malul mlaștinii printr-un pârâu. Acest amplasament a fost locuit exclusiv în epoca romană, complexele nefiind deranjate de urme ale altor perioade istorice.

Au fost efectuate săpături arheologice în anii 2001 și 2003, practicându-se mai multe secțiuni pe o suprafață totală de 280 m².

Stratul superior, arător, gros de 35–40 de cm, are o culoare cenușiu-negriciosă și conține foarte multe fragmente ceramice și de chirpici. Stratul al doilea are o culoare cenușiu-închisă, conținând de asemenea multe fragmente ceramice și de chirpici. Pe martori nu se poate distinge stratul de sol antic, dar amplasarea unei vetre la –45 cm poate oferi indicii în acest sens. În cadrul săpăturii au fost descoperite exclusiv materiale din secolele II–IV, lipsind orice alt material anterior sau ulterior.

În cursul săpăturilor au fost decoperite patru locuințe de suprafață, întretăiate, cu fundații masive pentru pereți. Dimensiunile locuințelor sunt deosebit de mari, lățimile atingând 6–7 m. Lungimile nu pot fi precizate deocamdată. Locuințele de suprafață suprapun trei complexe, compuse fiecare dintr-un cuptor și o groapă de deservire atașată.

Pe baza suprapunerilor de complexe, putem distinge trei faze de evoluție a locuirii:

Faza I. Cuptoare cu gropi de deservire: complex C 7–22–26; complex C 31–32; complex C 11–25–34–36.

Faza II. Locuințe de suprafață cu șanțuri de fundații: complex C6–18–27; complex C 15–26/C21; complex C 13–23/ C 16–24.

Faza III. Locuință de suprafață cu șanțuri de fundații, cu o vatră circulară în prima încăpere: complex C 4–14–33/ C 1–17–30.

Cuptoarele cu gropi de deservire nu sunt cunoscute în așezările din epoca romană din nord-vestul României. Putem să le considerăm un element străin în seria tipurilor de complexe din așezări. În eșantionul ceramic descoperit în gropile de deservire ale cuptoarelor predomină net ceramica modelată cu mâna. Formele întâlnite pentru categoria grosieră sunt oalele, unele de mai mari dimensiuni, cu buză crestată (Pl. 3.7), forme mai bombate, cu buton (Pl. 3.6) și vase bitronconice (Pl. 3.8). O formă mai aparte este vasul sferic, fără buză (Pl. 3.5). Este bine reprezentată categoria fină, negricioasă, vasele caracteristice fiind strachina (Pl. 3.4) și vasul bitronconic. Ceramica modelată la roată este exclusiv cenușie, fină, lipsind cu desăvârșire vasele de factură zgrunțuroasă. Formele acestora sunt bitronice, evaluate din cele ale vaselor modelate cu mâna, fine, negricioase (Pl. 3.1, 3), dar apar și străchini cu gură evazată, cu diametrul buzei mai mare decât diametrul maxim al corpului (Pl. 3.2).

În faza II, locuințele cu șanțuri de fundații suprapun cuptoarele cu gropi de deservire. În săpătură, șanțurile de fundații au fost surprinse de secțiuni aproape perpendiculare. Șanțurile de fundații au o lățime de 90–105 cm și se adâncesc până la 80 cm de la suprafața actuală a solului. Distanța între două astfel de șanțuri este de 6 până la 7 m. Pe baza acestor șanțuri de fundații au putut fi identificate trei locuințe paralele, situate la distanța de 5, respectiv 8 m una de cealaltă. Pe fundul șanțurilor de fundație se pot observa gropi de stâlpi de mici dimensiuni și urme ale unor scânduri. Acest tip de locuință este străin de mediul barbar din nord-vestul României.

Răspândirea așa-numitelor „locuințe mari” a fost analizată de Kokowski: acestea sunt prezente în cultura Sântana de Mureș–Cerneahov, însă sunt rare¹.

Fazei a II-a de evoluție a așezării i-am atribuit descoperirile care provin din șanțurile de fundații. În lipsa unor observații privind nivelul de călcare din interiorul locuințelor, nu putem separa descoperirile din acest nivel de cele din stratul superior. Ceramica modelată cu mâna, grosieră este reprezentată prin vase bitronconice (Pl. 4.3), vase mai mici, adânci, asemănătoare cupelor (Pl. 4.1) sau oale de mici dimensiuni, cu umăr puternic profilat (Pl. 4.2). Apare în continuare ceramica fină, negricioasă, modelată cu mâna (Pl. 4.4). Putem să observăm că în faza a II-a de evoluție a locuirii crește procentul ceramicii modelate la roată. Marea majoritate a formelor de ceramică fină cenușie sunt bitronconice (Pl. 4.5–7), dar apar deja forme care imită vase romane (Pl. 4.9). O categorie preluată de la romani este ceramica zgrunțuroasă, care apare de asemenea în faza a II-a de evoluție de la Bervenii – Holmoș (Pl. 4.10, 11).

Faza a III-a de evoluție a locuirii este marcată de amenajarea unei locuințe cu șanțuri de fundații construită pe o altă direcție decât cele din faza II, și suprapunând o locuință din faza II. În această locuință a fost surprinsă, la adâncimea de –45 cm, o vatră circulară. Materialul arheologic descoperit reflectă caracteristici identice cu cel din faza a II-a. Se remarcă un vas în formă de pară, modelat la roată din pastă fină cenușie, cu ornamente lustruite pe umăr. În apropierea vetrei a fost descoperit un vas de bronz cu mâner de fier, adosat probabil într-un atelier barbar. Într-unul dintre șanțurile de fundație a fost descoperită o fibulă din bronz (din tipul *mit umgeschlagenen Fuss*).

Foarte multe fragmente ceramice au fost descoperite în straturile superioare. Se remarcă ceramica modelată la roată, cenușie, șampilată (Pl. 6.1–2), urciul cu motive lustruite în rețea pe umăr (Pl. 6.7) și fragmentul de urciul cu caneluri subțiri pe umăr (Pl. 6.11). Nu putem să stabilim cu certitudine cărei faze de evoluție a locuirii aparțin aceste descoperiri, dar având în vedere că nivelul de călcare al locuințelor nu s-a putut determina, considerăm că în marea lor majoritate ele pot aparține fazelor II și III.

Datarea așezării din epoca romană de la Bervenii – Holmoș este dificilă, în lipsa obiectelor cu o sensibilitate cronologică. Bazându-ne pe caracterul ceramicii din diferite faze de evoluție și analizând contextele asemănătoare din alte așezări barbare din Bazinul Tisei Superioare, putem să presupunem însă anumite limite cronologice.

În urma cercetărilor din ultimele decenii, în Bazinul Tisei Superioare s-a putut delimita un orizont de cultură materială specific perioadei războaielor marcomanice și a primei părți din faza cronologică următoare C1a. Materialul arheologic este caracterizat de prezența aproape exclusivă a ceramicii modelate cu mâna, de factură grosieră și fină. Cele câteva fragmentele modelate la roată provin aproape toate de la chiupuri și izolat de la străchini. Foarte rar apar fragmente ceramice din vase cu vopsea roșiatică, probabil importuri romane. Acest orizont a fost descoperit în apropierea Porolissum-ului la Panic – *Uroikert*² și Hereclean – *Dâmbul iazului*³, pe valea Someșului la *Csengersima – Petea*, pe câmpia Beregului la Beregsurány – *Vama*⁴ și Bucea⁵. Fără îndoială, aceste așezări pot fi legate de migrația masivă a purtătorilor culturii Przeworsk din timpul războaielor marcomanice. Având în vedere mediul cultural identic, putem să presupunem un asemenea orizont de cultură materială și în microzona așezării de la Bervenii – Holmoș. Pe parcursul săpăturilor arheologice nu a fost identificat însă acest

¹ Kokowski 1998.

² Matei, Stanciu 2000, nr. 100 (180), pl. 129–133.

³ Matei, Stanciu 2000, nr. 72 (133), pl. 66–82.

⁴ Istvánovits 1997.

⁵ Kotigorsko 1995, 280, fig. 58.

orizont, fiind astfel dificil de apreciat dacă faza I de dezvoltare de la Berveni – Holmoș se datează înainte sau ulterior respectivului orizont.

În Bazinul Tisei Superioare, datarea descoperirilor din prima jumătate a secolului al II-lea întâmpină dificultăți. Pentru încadrarea cronologică în context putem folosi unele piese de origine romană. Dacă ne raportăm la încadrarea lor cronologică din provincii, putem să datăm contextele din *Barbaricum*–ul învecinat Daciei la începutul secolului al II-lea; dacă ne referim însă la răspândirea lor în *Barbaricum*–ul Central European, putem să le datăm în timpul sau după războaiele marcomanice.

S-a presupus existența unei așezări databile în prima jumătate a secolului al II-lea în depresiunea Șimleului, la Pericei – *Str. Gouț*. Materialul arheologic este caracterizat de prezența ceramicii modelate cu mâna de factură dacică și lipsa ceramicii aparținând culturii Przeworsk⁶. În vecinătatea limesului, la cca. 15 km de Porolissum, pe culoarul principal de circulație spre *Barbaricum*, la Zalău – *Bd. Mihai Viteazu*, într-o locuință databilă în prima jumătate a secolului al II-lea⁷ a fost descoperit un material ceramic foarte diferit față de cel din regiunile mai îndepărtate locuite de barbari. Ceramica modelată cu mâna de factură grosieră este prezentă într-un procentaj redus, lipsește ceramica șampilată, dar ceramica modelată la roată este de factură provincială. În așezarea de la Csengersima – Petea–Vamă, în umplutura unei locuințe datate cu o fibulă puternic profilată în prima jumătate a secolului al II-lea a fost descoperită ceramică modelată cu mâna de factură grosieră dacică și germanică. Alături de această categorie este prezentă ceramica modelată cu mâna, fină, negricioasă și ceramica modelată la roată, fină cărămidă și cenușie. Putem să presupunem cu o mare probabilitate diferențe semnificative ale culturii materiale în funcție de miroregiunile din Bazinul Tisei Superioare. În funcție de aceste aspecte, în stadiul actual al cercetărilor nu putem încadra foarte precis din punct de vedere cronologic faza I de evoluție a locuirii de la Berveni – Holmoș, putând doar să afirmăm că aceasta este anterioară jumătății secolului al III-lea.

Faza a II-a de evoluție a așezării de la Berveni – Holmoș este legată de prezența locuințelor cu șanțuri de fundații. Datarea acestora se poate sprijini doar pe prezența ceramicii zgrunțuroase. Această categorie ceramică apare în vecinătatea limesului deja în prima jumătate a secolului al II-lea, dar în zonele mai îndepărtate, precum Csengersima – Petea, nu se poate data înainte de faza cronologică C1b. Așa cum indică fazele de evoluție a așezării de la Csengersima – Petea, ceramica zgrunțuroasă apare mai repede decât cea șampilată. Având în vedere distanța aproximativ egală a celor două așezări față de limes, putem să presupunem că și la Berveni – Holmoș ceramica zgrunțuroasă apare cel mai devreme în faza cronologică C1b.

Faza a III-a de evoluție se datează cu o fibulă din tipul *mit umgeschlagenen Fuss* (Pl. 5.2). Fibula din bronz cu picior întors dedesubt aparține tipului dintr-o singură bucată, apropiat de Almgren 166. Datarea fibulei este largă, din secolul al II-lea și până la sfârșitul epocii romane⁸. În locuința din faza a III-a de evoluție, lângă vatră a fost descoperit un vas de bronz, care are o formă apropiată de tipul Eggers 81, având însă atașat un mâner de fier (Pl. 5.1). Vasul cu reparații este unicat până în prezent în Bazinul Tisei Superioare. Diferențe între faza a II-a și a III-a de evoluție nu pot fi surprinse pe baza materialului arheologic, foarte probabil datarea fazei a III-a fiind astfel apropiată celei anterioare.

Influența culturii materiale romane asupra celei barbare din vecinătatea limesului nord-vestic al Daciei fluctuează în funcție de relațiile politice dintre barbari și romani, dar și de interacțiunea culturilor materiale ale diferitelor popoare barbare.

⁶ Pop, Pripon, Csok 2004, 689–690.

⁷ Matei, Stanciu 2000, fibulă tip Augenfibel p. 518, pl. 337.1; ceramica p. 490–491, pl. 309–310.

⁸ Vaday 1988–1989, 86.

După părerea generală a autorilor, cetățile aflate în afara teritoriului Daciei romane au fost cucerite de romani și nu au mai funcționat ca centre de putere după declinul regatului lui Decebal. Așa s-a întâmplat cu fortificațiile din Depresiunea Șimleului⁹. Finalul fortificațiilor de pe valea Tisei, de la Mala Kopanya și Solotvino a fost propus de Kotigoroško odată cu cucerirea romană¹⁰. Există autori care sunt de părere însă că aceste fortificații ar fi putut fi distruse de popoarele germanice venite din nord¹¹.

În stadiul actual al cercetărilor nu putem stabili cu exactitate dacă așezările deschise, nefortificate, din zona de câmpie au avut sau nu soarta cetăților. Foarte probabil că în anumite zone unele așezări și-au continuat existența pe același amplasament sau în alte locuri. Aceasta este situația în Depresiunea Șimleului, unde pe baza descoperirilor de la Pericei – *Str. Gouț* – deși acestea nu permit deocamdată o analiză detaliată a locuirii – putem să afirmăm că în prima jumătate a secolului al II-lea elementul germanic lipsește încă din așezare. Prezența ceramicii de factură provincială este semnificativă, vasele cărămizii de origine romană reprezentând 44% din eșantionul ceramicii modelate la roată¹². Foarte aproape de limes, în așezarea de la Zalău – *B-dul Mihai Viteazul 104–106*, în faza de evoluție a așezării din prima jumătate a secolului al II-lea putem să surprindem o cultură materială puternic romanizată la nivelul ceramicii. Alături de ceramică au fost publicate mai multe elemente romane de construcție¹³, care pot semnaliza existența unor construcții conform tehnicii romane. Situația nu este unitară în zonă, asemenea descoperiri existând și la Zalău – *ISCIP*¹⁴. Prezența țiglelor și olanelor nu a fost semnalată până acum în așezările mai îndepărtate de limes. Aceste elemente de construcție pot fi legate de o prezență romană de scurtă durată sau pot fi interpretate ca o influență romană asupra tehnicii construcțiilor barbare din imediata vecinătate a limesului.

În ultimul deceniu, C. Opreanu a emis ipoteza că până la 118–119 teritoriul vestic al Daciei, în Câmpia Aradului și în Crișana, ar fi fost mai extins decât cel cunoscut în stadiul actual al cercetărilor¹⁵. Presupunerea unui control strategic mai extins în primii ani de după cucerire este o idee logică, însă în stadiul actual al cercetărilor nu știm dacă putem vorbi de o prezență militară sau chiar de o formă inițială de organizare a teritoriului. Din punct de vedere arheologic, avem puține indicii care pot semnaliza o prezență romană în spațiul din vecinătatea nord-vestică a Daciei. În Depresiunea Șimleului, la Șimleul Silvaniei au fost semnalate cărămizi romane¹⁶, dar descoperirea nu a fost confirmată de cercetări ulterioare. Pe valea râului Zalău, pe culoarul principal de circulație au fost identificate două castre de pământ la Zalău – *Dealul Lupului*¹⁷. În stadiul actual al cercetărilor nu putem să precizăm rolul strategic al acestor castre. Ele pot fi într-adevăr castre de marș construite de trupe romane aflate în acțiune în *Barbaricum*, dar nu putem să excludem rolul de castru de antrenament pentru barbarii din vecinătatea limesului, aflați într-o anumită perioadă de timp sub control militar roman.

La Supuru de Sus, pe culoarul principal de circulație, în zona de deschidere a văii Crasnei spre câmpie a fost descoperit un val și șanț roman, orientate spre nord-vest și surprinse pe o distanță de cca. 4 km, care barează valea Crasnei. S-a presupus că sistemul aparține unei linii

⁹ Pop 2006, 97.

¹⁰ Kotigoroško 1991, 107–108.

¹¹ Nemeth, Rustoiu, Pop 2005, 22.

¹² Pop, Pripon, Csok 2004, 688.

¹³ Matei, Stanciu 2000, pl. 305.5; pl. 289.2; pl. 282.7; pl. 281.2; pl. 242.5; pl. 232.11.

¹⁴ Matei, Stanciu 2000, pl. 323.2–5; pl. 325.6, 8; pl. 332.5; pl. 333.1–4.

¹⁵ Opreanu 1997, 283.

¹⁶ Fetzner 1899, 263.

¹⁷ Matei, Pop 2004, 411–413.

defensive mai lungi, de sute de kilometri, care pornea din Ucraina Subcarpatică și se încheia spre vest, pe linia Tisei¹⁸.

O prezență romană în zona Careiului a fost menționată în repetate rânduri, fiind preluată și în bibliografia de specialitate¹⁹. Presupunerea se bazează pe existența unor inscripții în colecția fostului gimnaziu piarist din localitate. Nu știm nimic despre condițiile de descoperire ale acestora, ele putând intra în colecția școlii și de pe teritoriul fostei provincii Dacia.

În urma analizei privind posibila prezență romană în *Barbaricum*—ul din nord— vestul provinciei Dacia putem să afirmăm că până în prezent nu cunoaștem indicii în acest sens la vest și nord—vest de linia de fortificație de la Supuru de Sus. Deocamdată nu putem să stabilim limitele cronologice ale unei prezențe romane, dar putem să observăm anumite diferențe între materialul arheologic din prima jumătate a secolului al II—lea descoperit în vecinătatea provinciei și în zonele mai îndepărtate. Pe valea Zalăului, la Zalău — *Bd. Mihai Viteazul 104–106* ceramica din prima jumătate a secolului al II—lea este aproape în totalitate provincială. În Depresiunea Șimleului, alături de fragmente ceramice caracteristice culturii materiale dacice, apar fragmente ceramice provinciale. La cca. 100 km de limes, în așezarea de la Csengersima — Petea—Vamă, în prima jumătate a secolului al II—lea, alături de ceramica cu caracter dacic este prezentă ceramica cu caracter germanic și foarte puține fragmente ceramice romane.

Având în vedere aceste aspecte, putem să presupunem o influență mai mare a culturii materiale romane în zona de graniță pentru prima jumătate a secolului al II—lea. Indicii ale unui eventual control politic sunt oferite chiar de lipsa descoperirilor cu caracter germanic în imediata vecinătate a limesului.

Influența culturii materiale romane în *Barbaricum* în perioada războaielor marcomanice și în cea ulterioară scade foarte mult. Foarte probabil, primele sosite au fost grupuri de războinici antrenate în evenimente politice și militare. Orizontul corespunzător din așezări poate fi datat în vecinătatea limesului în anii de după războaiele marcomanice la Hereclean — *Dâmbul iazului* și Panic — *Uroikert*. Probabil că în zonele mai îndepărtate, pe valea Someșului Mijlociu, în așezarea de la Csengersima — Petea—Vamă, orizontul de locuire corespunzător pătrunderii culturii Przeworsk se poate data chiar în perioada războaielor marcomanice.

Lipsa culturii materiale romane nu înseamnă lipsa contactelor, care se intensifică la nivel politic și militar chiar în această perioadă tulbure. Având în vedere evenimentele menționate pentru granița de nord—vest a Daciei²⁰, putem să presupunem unele prezențe militare periodice în zona barbară, însă acestea nu au fost încă atestate convingător din punct de vedere arheologic.

Un fenomen aparte pentru Bazinul Tisei Superioare (Nord—Vestul României, Ucraina Transcarpatică, Estul Slovaciei și Nord—Estul Ungariei) este preluarea și producția pe scară largă a ceramicii șampilate în *Barbaricum*. Foarte probabil că imboldul inițial a venit din nord—vestul Daciei, unde a fost descoperită marea majoritate a ceramicii șampilate din Dacia. Din această zonă se remarcă Porolissum—ul, unde a fost descoperită mai multă ceramică șampilată decât în toată provincia²¹. Porolissum diferă de celelalte situri din Dacia și prin procentajul mare de ceramică cenușie șampilată (87 %), prin comparație cu ceramica cărămizie șampilată. Aceeași categorie deține la Napoca doar 23 %, la Cășei 22%, la Potaissa 19%, la Gilău 18%, iar la Cristești numai 8%²². Având în vedere preferința barbarilor pentru ceramica șampilată cenușie, putem să presupunem că o parte din producția de vase șampilate din Porolissum era destinată exportului către *Barbaricum*.

¹⁸ Vezi toată discuția la Matei, Gindele 2006.

¹⁹ Ferenczi 1974, 118, nota 20; Opreanu 1997, 283; Vaday 1998, 124.

²⁰ Opreanu 1998, 70–71.

²¹ Filip 2008, 105.

²² Filip 2008, 103.

Asupra datării producției ceramicii șampilate în *Barbaricum* există, iarăși, mai multe opinii. Pentru producția de la Blažice a fost propusă la început o datare între sec. IV–VI²³, similar celei de la Beregsurány²⁴. Mai târziu, E. Istvánovits a propus pentru producția de la Beregsurány o datare pentru sfârșitul secolului II²⁵, asemenea lui Kotigoroško pentru cuptoarele descoperite în partea ucraineană a centrului de producție ceramică²⁶. E. Istvánovits a reconsiderat mai târziu datarea centrului de la Beregsurány, plasându-l după abandonarea Daciei²⁷.

Ținând cont de dimensiunile considerabile ale regiunii geografice discutate, este foarte posibil ca datarea producției șampilate să nu fie neapărat aceeași pentru toate așezările. Trebuie operată o diferențiere între situația de lângă limes și zonele mai îndepărtate. Lângă limes, la Zaláu –Bd. Mihai Viteazul 104–106, orizontul cronologic în care apare ceramica șampilată este perioada războaielor marcomanice sau puțin înainte de acestea. A fost datat printr-un pinten de fier, care apare în general în mormintele din orizontul 1 al mormintelor cu arme din cultura Przeworsk, dar este întâlnit sporadic și în orizontul 2²⁸, fiind datat în faza B2–C1a, cu punctul de greutate pe faza B2. Contextul în care a fost descoperit este o locuință de suprafață, delimitată prin pământul mai închis la culoare pe o porțiune rectangulară de aproximativ 8 x 4 m.

Răspândirea pe scară largă a producției de ceramică șampilată în Bazinul Tisei Superioare începe după faza cronologică C1a. În urma unor cercetări recente, în așezarea de la Csengersima – Petea a fost delimitat un orizont ceramic corespunzător fazei cronologice C1b. Pentru acest orizont nu mai este caracteristică ceramica modelată cu mâna, fină negricioasă. Predomină încă ceramica modelată cu mâna, de factură grosieră, dar apar și o serie de forme modelate la roata rapidă, fără să fie folosită ornamentica șampilată. În așezarea de la Culciu Mare – *Bogilaz*, într-o locuință a fost descoperită, alături de ceramică șampilată, o fibulă tip Straze Sakrau care indică faza C2. Putem să concluzionăm, în stadiul actual al cercetărilor, că producția pe scară largă a ceramicii șampilate în *Barbaricum*–ul mai îndepărtat provinciei Dacia începe cândva în a doua treime a secolului al III–lea, continuând însă și în secolul următor.

Romanizarea unei părți din cultura materială nu înseamnă implicit și o influență politică sau militară. Descoperirile arheologice nu pot elucida, în stadiul actual al cercetărilor, dacă această producție de ceramică șampilată se datorează unor meșteri romani veniți în *Barbaricum* sau unor ucenici de origine barbară care au învățat tehnologia în Dacia. Tehnologia putea să fi fost transmisă foarte repede de la o așezare la cea învecinată, propagându-se astfel într-o perioadă de timp greu sesizabilă arheologic în întreg Bazinul Tisei Superioare.

În această perioadă putem data faza a II–a și a III–a a așezării de la Bervenii – *Holmoș*. Foarte probabil că locuințele cu șanțuri de fundații de la Bervenii – *Holmoș* indică prezența unor noi grupuri de populație, sosite din nord la mijlocul secolului al III–lea în *Barbaricum*–ul din vecinătatea nord-vestică a provinciei Dacia. Având în vedere stadiul actual al cercetărilor, nu putem să ne pronunțăm pentru moment asupra altor aspecte legate de această pătrundere.

²³ Pastor 1961, 101.

²⁴ Csallány 1966, 87.

²⁵ Istvánovits 1993, 131.

²⁶ Котигорошко 1993, 154.

²⁷ Istvánovits 1997, 731.

²⁸ Godlowski 1970, pl. XXII.15.

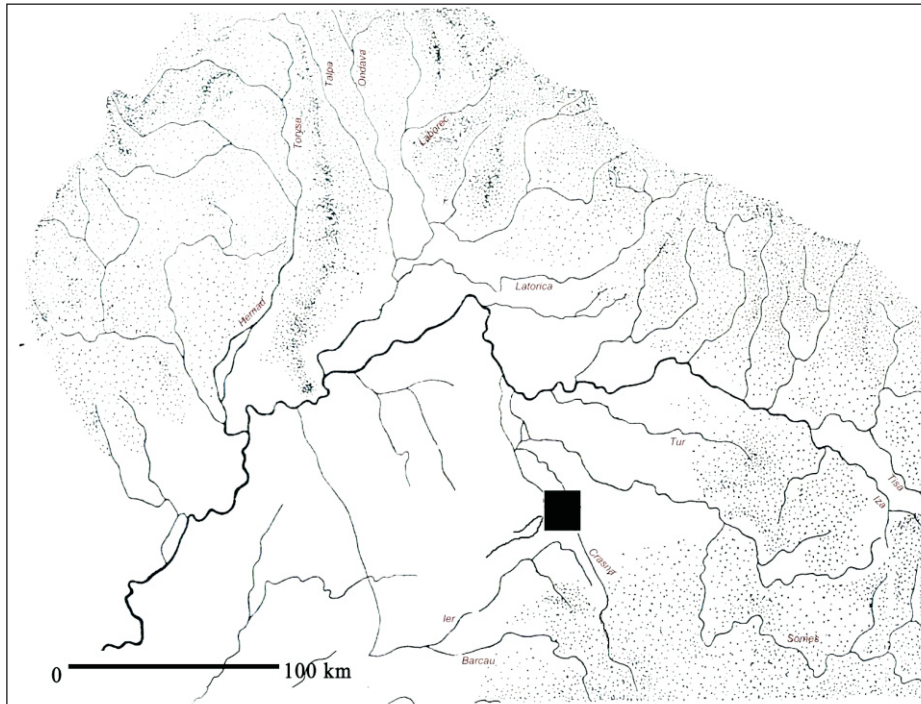
BIBLIOGRAFIE

- Ferenczi 1974** — I. Ferenczi, *Opinii vechi și noi în legătură cu drumurile între Dacia, Pannonia și Moesia Superior prin Barbaricum*, Tibiscus 3, 111–129.
- Fetzer 1899** — J. F. Fetzer, *Szilágysági leletekről*, ArchÉrt 19, 260–269.
- Filip 2008** — C. C. Filip, *Ceramica ștampilată de la Porolissum. Die gestempelte Keramik von Porolissum*, Cluj Napoca.
- Godłowski 1970** — K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Prace Archeologiczne 11. Kraków 1970.
- Istvánovits 1993** — E. Istvánovits, *Some data on the history of Upper Tisza Region in the Roman Age*. VP 4, 127–142.
- Istvánovits 1997** — E. Istvánovits, *Some data on the ethnical and chronological determination of the Roman age population of the Upper Tisa region / Noi săpături arheologice în hotarul localității Beregsurány (Comitatul Szabolcs–Szatmár–Bereg)*, ActaMP 21, 717–742.
- Kokowski 1998** — A. Kokowski, *Zur Frage sogenannter „großen Häuser“ in Mittel- und Osteuropa*, Haus und Hof im östlichen Germanien, Tagung Berlin vom 4. bis 8. Oktober 1994, Bonn, 14–25.
- Kotigoroško 1991** — Kotigoroško, V.: *Antichitățile dacice din zona Tisei superioare*, TD 12, 114–132
- Котигорошко 1993** — В.Г. Котигорошко, *Гончарное производство в Верхнем Потисье III в. до н.е – IV в н.е.*, VP 4, 143–156.
- Kotigoroško 1995** — V. Kotigoroško, *Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.n.* Bibliotheca Thracologica 11, București.
- Matei, Stanciu 2000** — Al. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II–IV. p.Chr. în spațiul nord-vestic al României / Funde der römischen Kaiserzeit (2. – 4. Jh. n.Chr.) im Nordwestgebiet Rumäniens*. Zaláu.
- Matei–Pop 2004** — Al. Matei, H. Pop, *Zaláu Valea Mâții – Dealul Lupului*, CCA 2004 (2005), nr. 246.
- Matei–Gindele 2006** — Al. Matei, R. Gindele, *Sistemul defensiv roman din nord-vestul Daciei descoperit prin cercetările arheologice de la Supurul de Sus (jud. Satu Mare) și pe baza documentației din izvoarele scrise*, Dacia Augusti Provincia, 181–206.
- Nemeth– Rustoiu– Pop 2005** — E. Nemeth. A. Rustoiu, H. Pop, *Limes Dacicus Occidentalis / Die Befestigungen im Westen Dakiens vor und nach der römischen Eroberung*, Cluj– Napoca.
- Opreanu 1997** — C. H. Opreanu, *Dakien und die Iazygen während der Regierung Trajans / Dacii și Iazygii în vremea lui Traian*, ActaMP 21, 269–290.
- Opreanu 1998** — C. H. Opreanu, *Dacia Romană și Barbaricum*, Timișoara.
- Pastor 1961** — J. Pastor, *Sídliskový výskum v Blažiciach. Die Forschungsgrabung auf der Siedlung in Blazice*, ŠZ AÚSAV 6, 83–122.
- Pop 2006** — H. Pop, *Descoperirile din epoca romană de la Șimleul Silvaniei, Șimleul Silvaniei*, Monografie arheologică I, Cluj–Napoca.
- Pop, Pripon, Csok 2004** — H. Pop, E. Pripon, Zs. Csok, *Dacians at the north–western frontier of Dacia 2nd century A.D.*, Orbis Antiquus, 687–703.
- Vaday 1988–1989** — A. Vaday, *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums*, Anteus 17–18, Budapest, 1989.
- Vaday 1998** — A. Vaday, *Kereskedelem és gazdasági kapcsolatok a szarmaták és a rómaiak között. Jazigok, Roxolánok, Alánok. Szarmaták az Alföldön*, Gyula, 117–143.

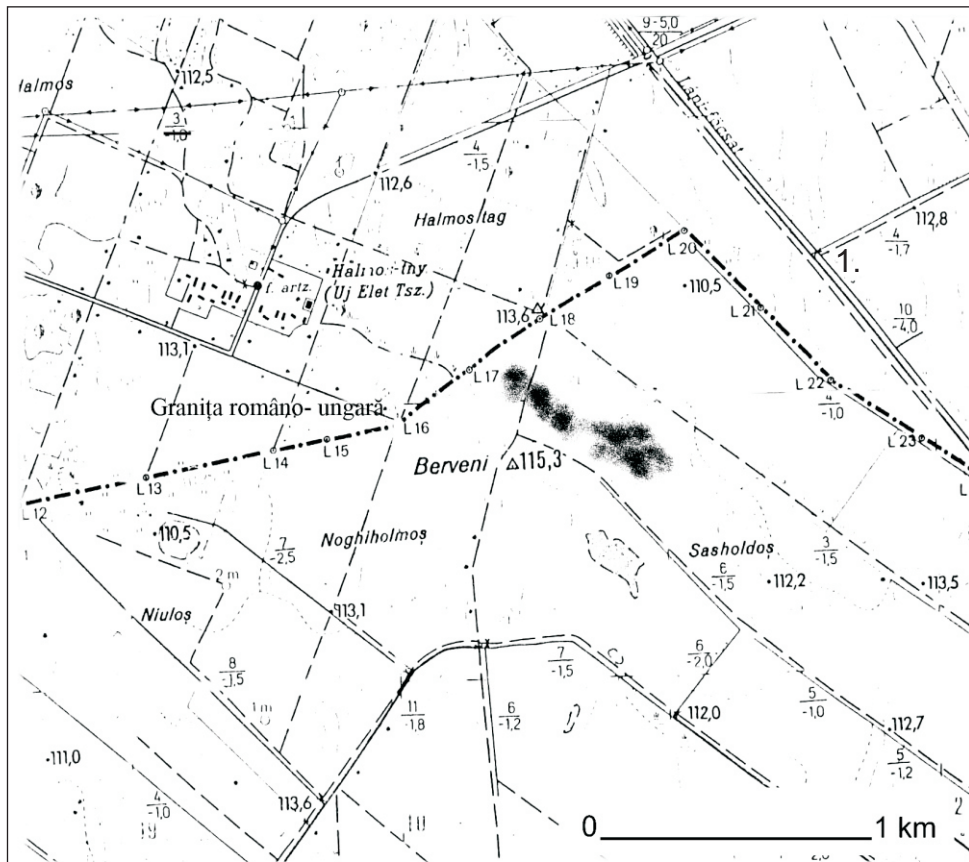
LISTA ILUSTRĂȚIILOR

- Pl. 1.** 1: Poziția sitului arheologic de la Berveni – Holmoș în Regiunea Tisei Superioare; 2: Poziția sitului arheologic Berveni– Holmoș în extravilanul localității Berveni.
- Pl. 2.** Berveni – Holmoș. Planul general al săpăturilor și descoperiri din fazele de evoluție a așezării.

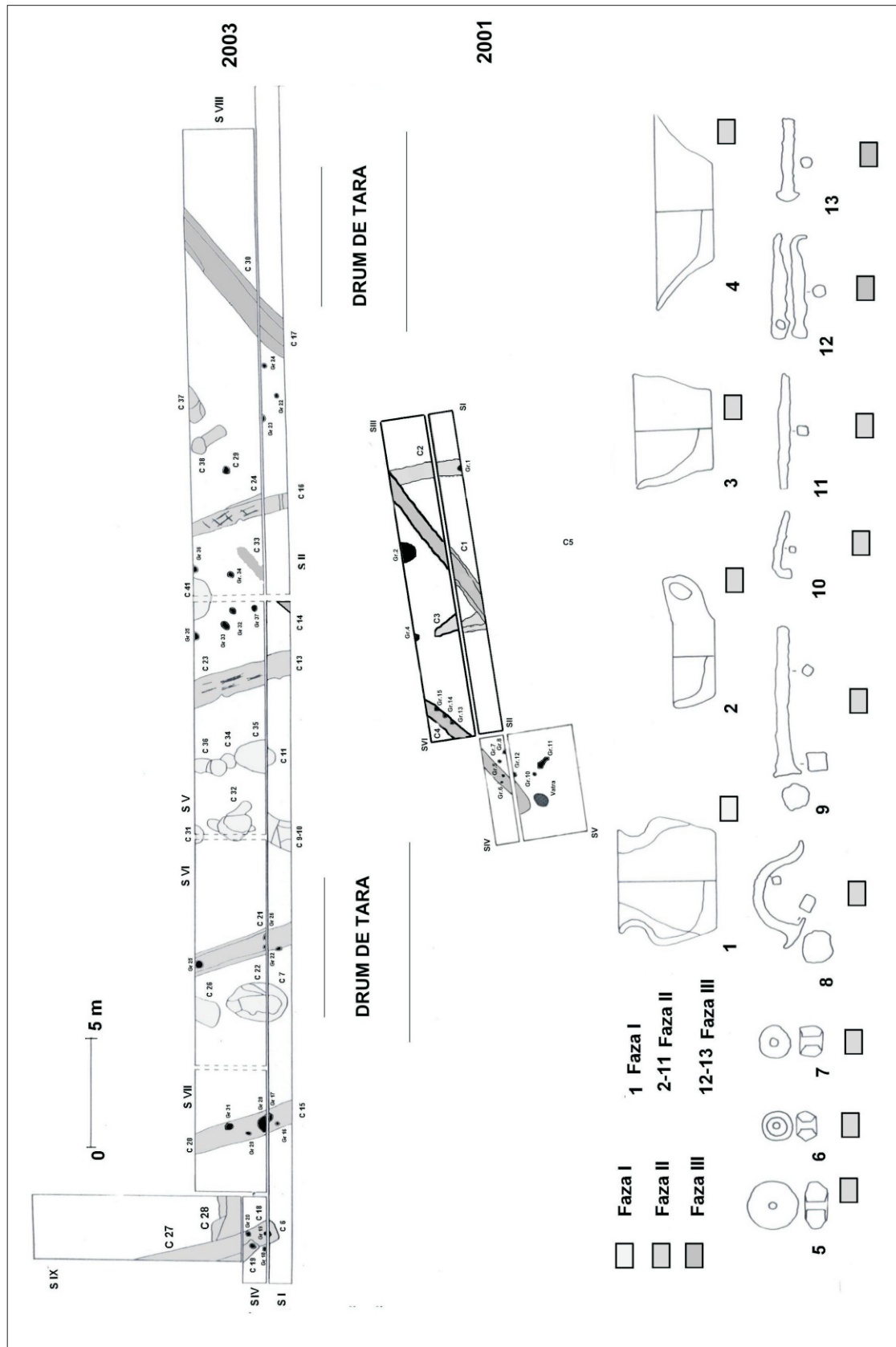
- Pl. 3.** Berveni – Holmoș. Descoperiri din faza I de evoluție a așezării. 1–3: ceramică modelată la roată, fină, cenușie; 4: ceramică modelată cu mâna, fină, negricioasă; 5–8: ceramică modelată cu mâna, grosieră.
- Pl. 4.** Berveni – Holmoș. Descoperiri din faza II de evoluție a așezării. 1–3: ceramică modelată cu mâna, grosieră; 4: ceramică modelată cu mâna, fină, negricioasă; 5–9: ceramică modelată la roată, fină, cenușie; 10–11: ceramică modelată la roată, zgrunțuroasă, cenușie.
- Pl. 5.** Berveni– Holmoș. Descoperiri din faza II de evoluție a așezării. 1: vas de bronz cu mâner din fier; 2: fibulă de bronz. 3: harta de răpândire a „locuințelor lungi” (după Kokowski 1998, 15, Abb.1).
- Pl. 6.** Berveni – Holmoș. Descoperiri din stratul superior al săpăturii. 1–5, 7, 9–12: ceramică modelată la roată, fină, cenușie; 6, 8: ceramică modelată la roată, zgrunțuroasă, cenușie.
- Pl. 7.** Csengersima – Petea–Vamă. Complex C3/ S14. 2: fibulă din bronz; 4: ceramică modelată la roată, fină, cărămizie; 6, 8, 9: ceramică modelată cu mâna, fină, negricioasă; 7: ceramică modelată la roată, fină, cenușie; 3, 5, 10–14: ceramică modelată cu mâna, grosieră.
- Pl. 8.** Csengersima – Petea–Vamă. Complex C3/ S14. 1–18: ceramică modelată cu mâna, grosieră.

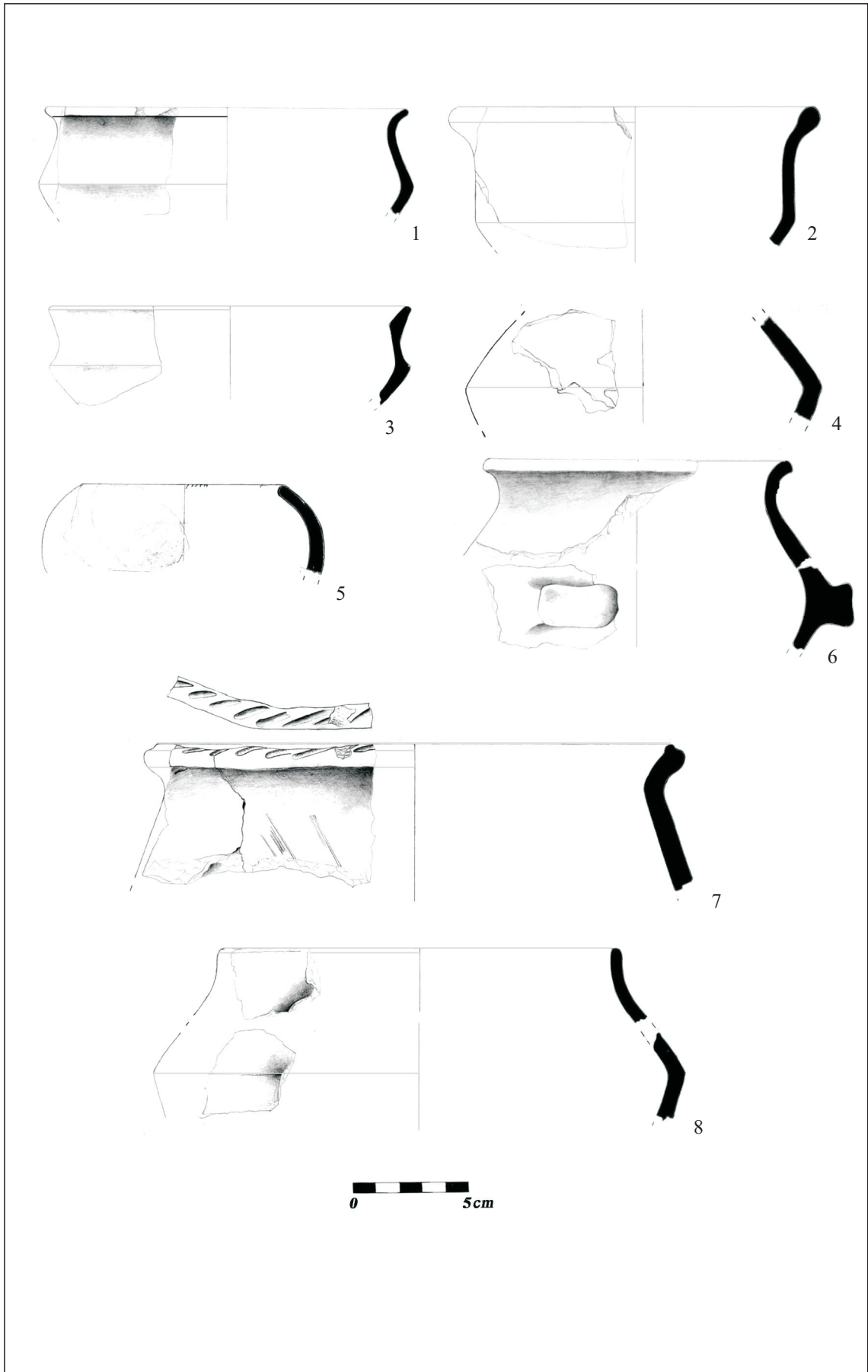

1

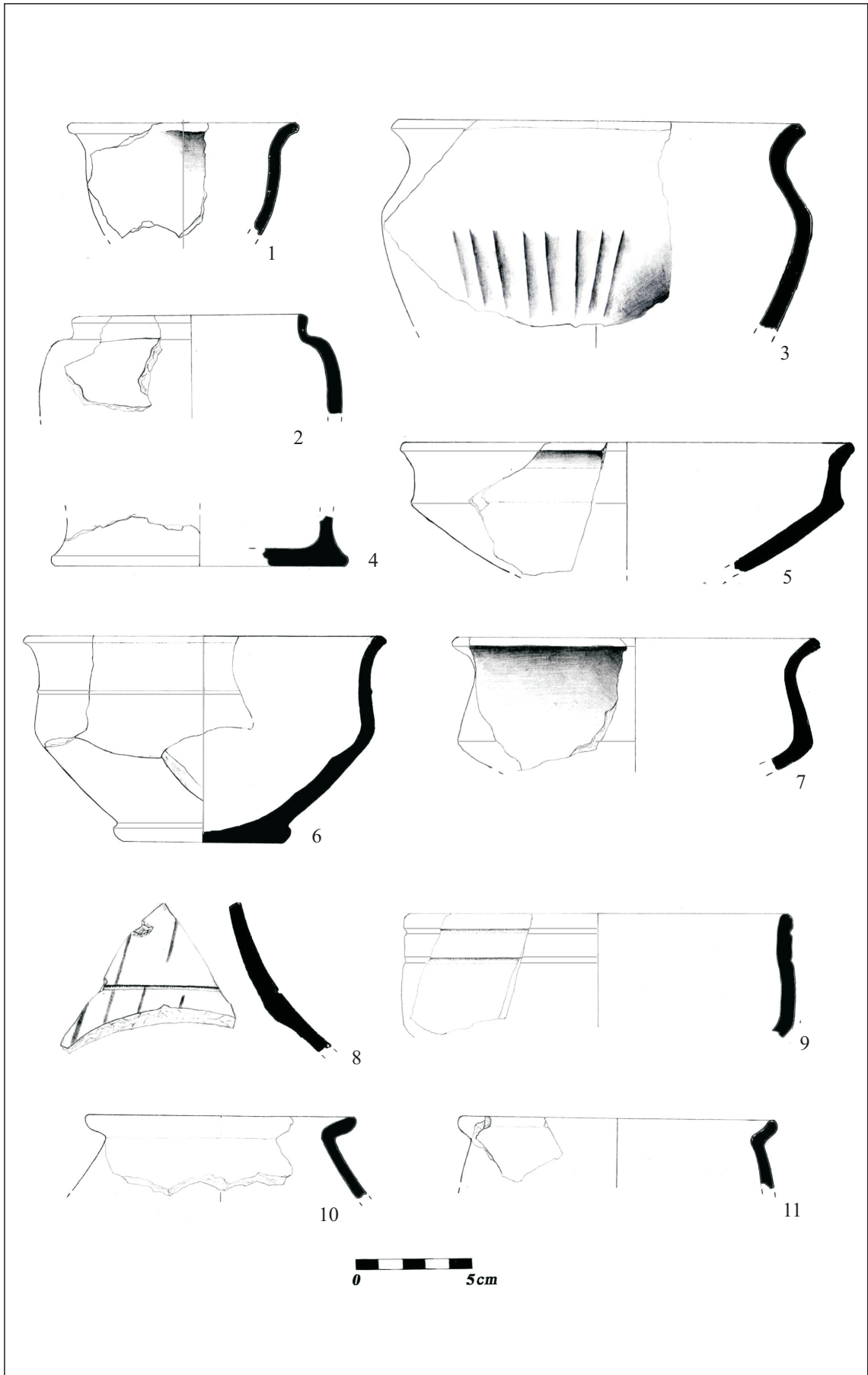

2

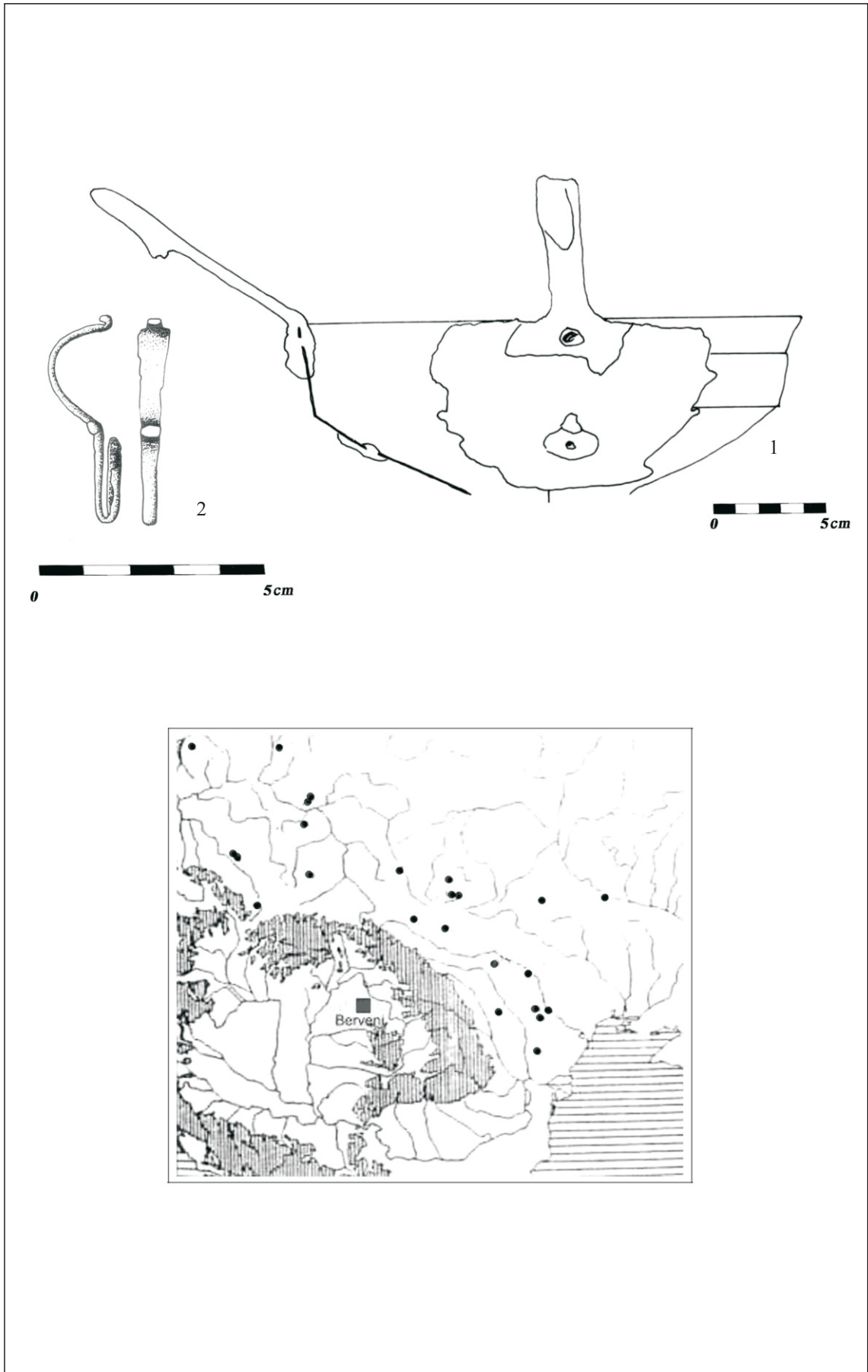

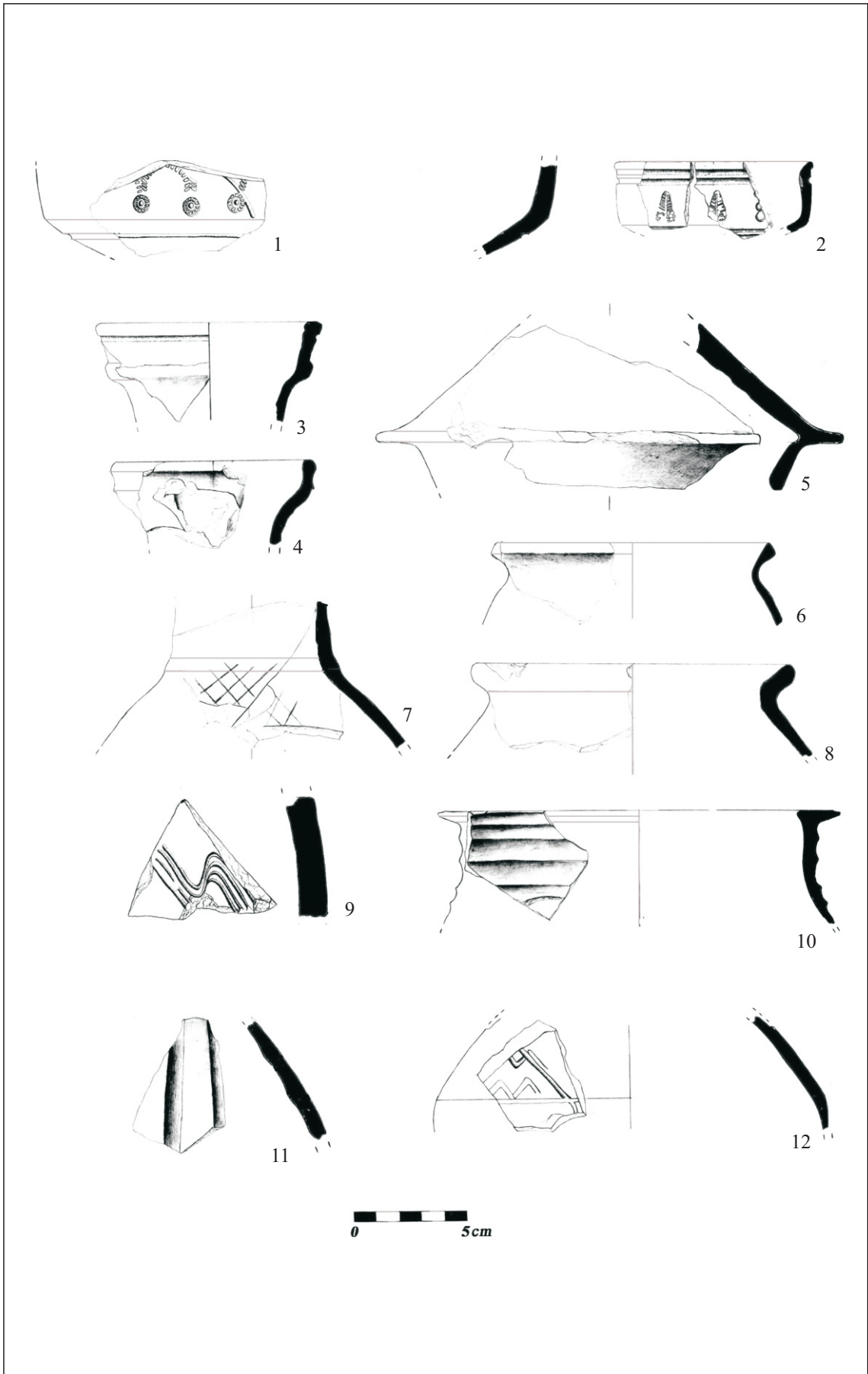
Pl. 3

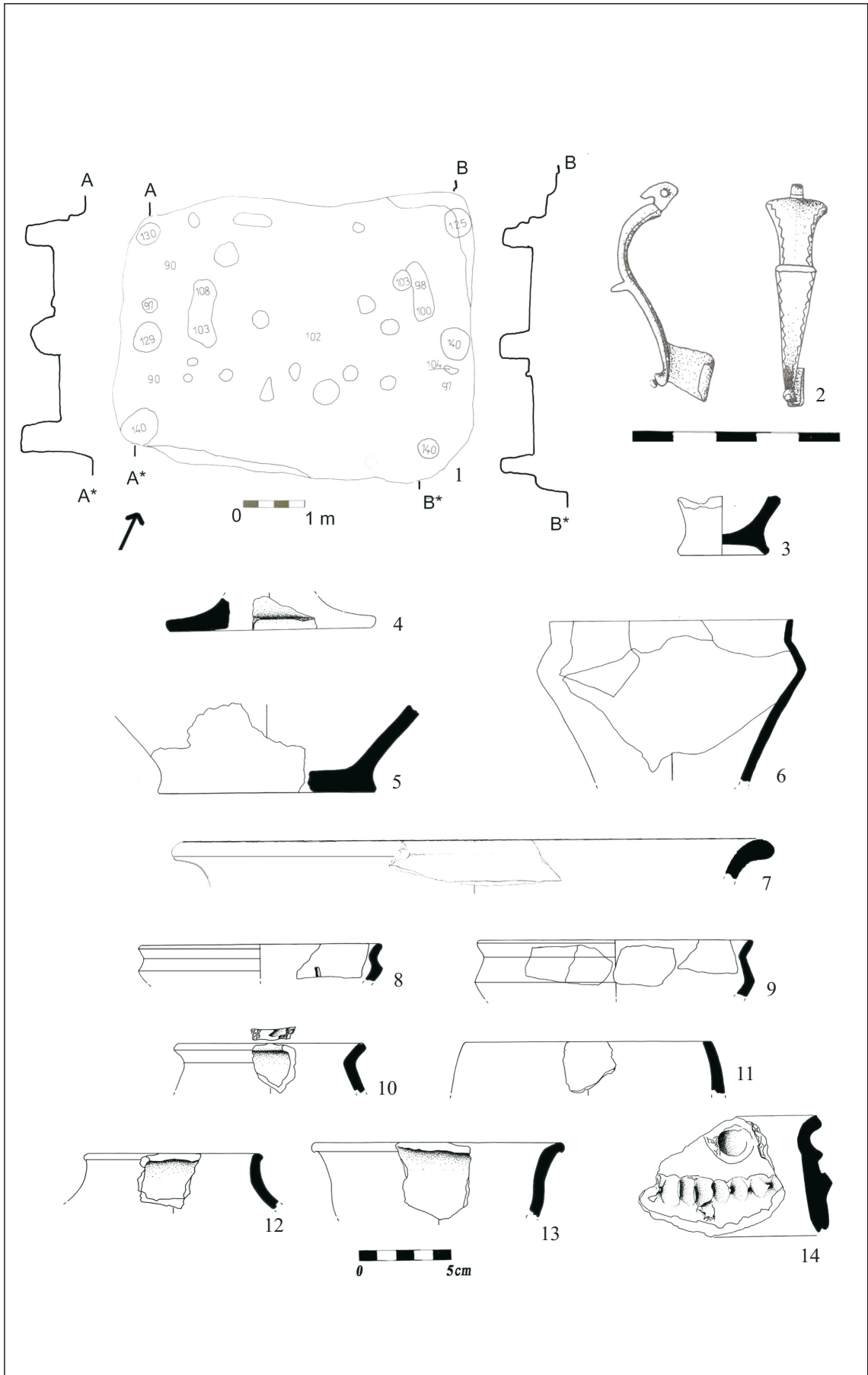
Pl. 4

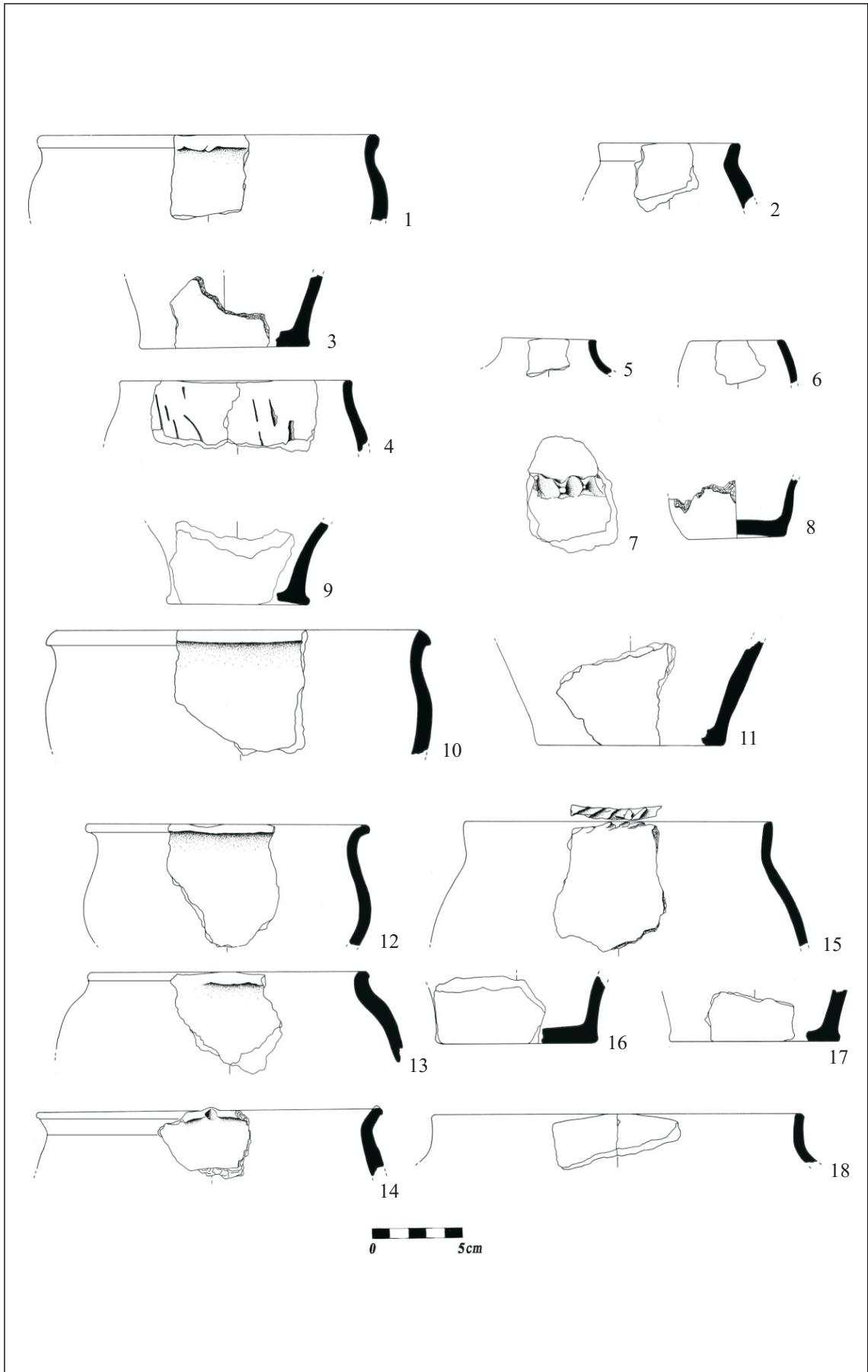
Pl. 5

Pl. 6

Pl. 7

Pl. 8